

Verdens befolkningsvekst

- Demografisk optimisme mot pessimisme

-

For folk som er interessert i befolkningsutviklingen i verden, og indirekte av omfanget av innvandrere til Norge, er det to begivenheter fra seinere tid som det kan være verdt å notere seg.

Det ene gjelder offentliggjøringen av det såkalte Brochmann-utvalgets rapport *Velferd og migrasjon- Den norske modellens framtid* (NOU 2011: 7). Her argumenteres det med tall og statistikk mot moralistenes oppfatninger om at vi også om et par tiår vil ha råd til en like raus velferdspolitik som i dag, ikke minst i forhold til innvandrerne. Dette fører over i migrasjonspolitikken og i annen omgang til den demografiske debatten i verdensmålestokk.

Den andre begivenheten gjelder meldingen om professor Hans Roslings død, mannen som framfor noen har vært den utadrettede talsmann for utviklingsoptimisme på vegne av den demografiske utvikling i verden. Det er som om hans død også betegner døden for den faglige begrunnede optimisme på vegne av den demografiske utvikling i verden. Utviklingen vil regulere seg sjøl til alles beste, har vært budskapet fra Rosling.

Hans Rosling har i både norske og utenlandske medier fått et til dels overstrømmende ettermæle. Noe av dette kan være fortjent. Han har på mesterlig vis klart å illustrere utviklingen på felt som fattigdom, økonomisk fordeling, analfabetisme og andre forhold som mange kritisere dagens samfunn for. Roslings budskap har vært at forholdene var verre før; verden går framover.

Mye av det Rosling har skrevet sagt og illustrert i populære fjernsynsprogrammer, med klosser i ulike farger, bærer preg av et pedagogisk talent. Da er det lett å la seg forføre av hans framstillingsform, slik at den kritiske sans svekkes til fordel for en ukritisk optimisme.

Dette gjelder blant annet hans utlegninger om sivil vold, mann mot mann, som han påviser at var mer utbredt i tidligere århundrer; skjønt han nevner ikke R. J. Rummels beregninger om at det i løpet av forrige århundre ikke var mindre enn 262 millioner mennesker som omkom som følge av politiske beslutninger. (*Death by Government*)

Rosling har argumentert for at det ikke finnes rasjonelle grunner til bekymring for verken overbefolkning eller for menneskets tilpasning til en natur med begrenset bæreevne. Denne utviklingsoptimismen begrunner han med en forenklet utgave av den såkalte loven for demografisk overgang. Denne "loven" sier at velstand og modernitet vil føre til at en tidligere balanse på et høyt nivå, med mange barn og lav levealder vil, etter en periode med fortsatt høye barnetall og lav dødelighet, ende i en ny demografisk balanse mellom fødte og døde på et lavere nivå enn i tidligere tider.

Dette passer inn i hans optimistiske budskap. Men her er det noe som ikke stemmer. Mens europeiske land, til dels også asiatiske land, i seinere tid har fått et fødselsnivå under reproduksjonsgrensa på 2,1 barn pr kvinne, så har Afrika opplevd en høy befolkningsvekst som vanskelig kan tilordnes økonomisk utvikling eller noen fase i den angivelige universelle loven for demografisk overgang.

Noen tall: Mens Europa i perioden 1950 til 2015 har falt fra 2,6 til 1,4 barn i gjennomsnitt pr. kvinne, har Afrika sør for Sahara

bare hatt en nedgang fra 6,7 til 5,5. I perioden fra 1990 til 2009 opplevde det afrikanske kontinent en befolkningsvekst på 58 pst. - Det virker usannsynlig at bare vi får en økonomisk utjevning, så vil både Europa og Afrika ende på noe i nærheten av 2 barn pr. kvinne i løpet av dette århundret.

Folketallet i en region bestemmes av forholdet mellom fødte og døde, innvandring og utvandring. Når det gjelder dødsratene, skiller ikke Afrika seg spesielt ut. Her finner vi dødsrater som varierer mellom 5 og 15 promille. Til sammenlikning varierer disse ratene i Asia mellom 2 og 11 promille og i Amerika mellom 5 og 10. Dødsratene i europeiske land har et gjennomsnitt på omtrent 11 promille (2010–15), noen østeuropeiske ligger en del høyere (opp mot 15) og flere sør- og vesteuropeiske ligger litt lavere (ned mot 6).

Det er først og fremst fødselsratene i Afrika som viser at loven om demografisk overgang ikke framstår som noen universell lov. Afrika har høyere fruktbarhet enn de andre verdensdelene, derfor vil befolkningsveksten framover blir størst i Afrika. FN kontoret for demografiske studier har anslått at 85 pst av befolkningsveksten mellom 2015 og 2100 vil komme i Afrika, som ved neste århundreskifte kan få så mye som 4 milliarder mennesker, mot rundt 1,3 milliarder i dag.

Europa, som i år 2000 hadde 770 millioner innbyggere, beregnes å falle til rundt 630 millioner i 2050. Videre beregninger blir gjetninger. Men hvis vi gjetter at folketallet i Europa blir liggende et sted mellom 500 og 600 millioner, vil vi kunne oppleve en dramatisk endring i forholdstallet mellom Afrika og Europa. Det kunne bli som 1 til 8 på slutten av dette århundret.

Økonomisk teori kommer til kort når det gjelder å forklare den demografiske utvikling i Afrika. Her kunne det argumenteres for forklaringer som på amerikansk hold er omtalt med uttrykk som: *Culture Matters, Religion Matters, Family Matters*.

Både på grunn av antall mennesker og på grunn av mangelen på lønnet arbeid, vil dette kunne resultere i et stort migrasjonspress fra Afrika. Det er ikke bare europeiske innvandringsmyndigheter som vil se dette som problematisk. Vel så problematisk blir utsiktene for de som har gjort seg til talsmenn for naturen.

Økologer har regnet ut at med det fotavtrykk som dagens mennesker har etterlatt seg, vil vi trenge 1,6 jordkloder for at naturen skal gjenvinne det vi konsumerer. Hvis alle mennesker skulle ha en norsk levestandard, ville vi trenge 2,7 jordkloder. Selv om disse tallene ikke er helt nøyaktige, så kan de heller ikke ignoreres. Vi plikter å se antall mennesker, og dermed antall konsumenter, i forhold til naturens bærekraft. Hensynet til våre etterkommere kan tilsa at vi bør erstatte en moral der folks behov har høyeste prioritet til en moral der mennesket må tilpasse seg naturens tålegrenser.

Dermed blir det nærliggende å karakterisere den optimistiske myteknuseren Hans Roslings som en mytespreder. - Kanskje kunne det være grunn til å oppfordre enkelte optimister til å sette seg ned for å sette seg inn i Reiel Folvens antologi "*S for selvbedrag – hvordan naivitet og optimisme feiltolker den globale framtid*".

Sigurd Skirbekk

Professor em. i sosiologi, UiO

